

A Pécsi Ingyenes Népkönyvtár Egyesület

Pécsett korán, már a századforduló tájékán felmerült egy városi népkönyvtár létesítésének gondolata. Ennek oka – miként az ország más városaiban is, ahol erős volt a szellemi elit – a kiegyezést követő rohamos szellemi fejlődés. Nőtt az értelmiség létszáma, egyre több lett a „képzett ember”, s ezzel együtt járt az olvasni vágyók körének kiszélesedése. Sokan azonban nem rendelkeztek olyan anyagi háttérrel, ami lehetővé tette volna, hogy vásároljanak az egyre szaporodó és egyre sokszínűbb irodalmi termékből. Ezért is sürgette Feiler Mihály, a legolvasottabb napilap, a Pécsi Napló hasábjain egy nyilvános városi könyvtár mielőbbi felállítását. Utalt rá, hogy a püspöki könyvtárat ugyan igénybe vehetik az olvasók, de „alapítása óta nem fejlesztették rendszeresen és a beszerzést is esetlegesen végezték.” Olvasóterme sem hozzáférhető a szélesebb olvasóközönség számára. Ennek biztosítására önálló könyvtáros beállítását szorgalmazza. A csekély tiszteletdíj fedezetét a használók által befizetett illetékből fedezhetnék.¹

A nyilvános könyvtárak iránti igény természetesen országos szinten is jelentkezett. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa kiadta a népkönyvtárak és más kisebb könyvtárak szervezésére vonatkozó utasítását, amelyet a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 89938/901. sz. alatt jóváhagyott. Az utasítást végrehajtandó, Pécs város tanácsa határozatot hozott, miszerint megbízza Schneider István felügyelő igazgató tanítót, hogy a népkönyvtárak ügyét tanulmányozza, és erről 1902. október 30-ig jelentést készítsen.² A tanfelügyelő úr lelkiismeretesen el is végezte a rábízott feladatot. Jelentésében fenntartásainak is hangot adott. Véleménye szerint a könyvtár létesítése tetemes költségeket követel, és lehetséges, hogy a város közönsége nem szívesen hozná meg ezt az áldozatot. Majd így folytatja: „...és ha meg is hozza az erre szükséges áldozatot, mi biztosíték van arra, hogy a lakosság igénybe is veszi, kik az intelligensebb osztályok igényeit nem elégíti ki, a középosztály talál olvasmányt az egyetemi könyvtárban.” Becslése szerint a költségek 2–3000 K-t tennének ki. A könyvtárat egyébként a múzeum egyik helyiségében kellene elhelyezni, kezelését pedig a múzeum felügyelőjére bízni.³

Ilyen előzmények után nyitotta meg 1904. június 29-én számos érdeklődő jelenlétében a Pécsi Ingyenes Népkönyvtár Egyesület alakuló ülését a városháza közgyűlési termében Szabon István, a polgári kaszinó igazgatója. Az ülésen felszólaló Róth Miksa, postai és távírdai építési főtiszt fogalmazta meg követendő célként az ingyenes népkönyvtár létrehozását és a fenntartásáról való gondoskodást. „Az egyesület egyúttal közművelődési egyesületté is meg fog nőni, sőt a szabad lyceum alapját is ez az egyesület fogja megvetni, mely rendszeresített felolvasó estélyeket, összejöveteleket, ünnepélyeket tart...” A közgyűlés elfogadta az egyesület programját és annak alapszabályát. Megválasztották a tisztikart: az elnök Zsolnay Miklós lett, az alelnökök Szabon István és Róth Miksa.⁴

Az év második felében a belügyminiszter az alapszabályokat változtatás nélkül elfogadta és jóváhagyta, ezáltal az egyesület hivatalos bejegyzést nyert.

1904. decemberben Wlassich Gyula, a Népkönyvtárak és Múzeumok Országos Bizottságának elnöke 2000 K-val növelte az egyesület vagyonát, ezenkívül megkapták a Dunántúli Közművelődési Egyesület 1887-ben gyűjtött vagyonát és annak kamatait is. A főispán, báró Fejérváry Imre erkölcsi támogatását ajánlotta fel, a helyi sajtó pedig önzetlenül népszerűsítette az egyesület céljait.⁵

¹ Pécsi Napló (tovább PN), 1990 jún. 13. 1.

² BML Polgármesteri iratok 13555/1904.

³ Uo. A jelentés dátuma: 1903. jan. 10.

⁴ PN, 1904. júl. 1. 2. A vezetőség többi tagja: Titkár: Szabó Árpád posta és távírdai főtiszt. Főkönyvtáros: dr. Tichy Ferenc tb. főjegyző. Pénztáros: Végh Lajos posta és távírdai főtiszt. Ellenőr: Árpád Gyula városi pénztári ellenőr. Ügyész: dr. Zsolnay Gyula ügyvéd. Választmányi tagok többek közt: Dömel Anzelm lapszerkesztő, Jánosi Engel Gyula földbirtokos, Koszits Kamill alispán, Lenkai Lajos főszerkesztő (Pécsi Napló), Marosi Arnold főgimnáziumi tanár, Reéh György főtanácsos.

⁵ PN, 1904. dec. 8. 4.

Az 1905. évi első választmányi ülésen elhatározták, hogy a rendelkezésre álló vagyonból 1000 kötetet vásárolnak, és a könyvállományt a belvárosi elemi iskola közigazgatási tanfolyamának termében helyezik el. A helyiséget a város közigazgatási bizottsága bocsátotta rendelkezésükre.⁶

1905. november 30-án, a tisztújító közgyűlést előkészítő választmányi ülésen alapszabály-módításra került sor, ekkor az egyesület nevéből elhagyták az „ingyenes” jelzőt.⁷

Az egyesületet örökös, alapító és rendes tagok alkották. Besorolásukat a befizetett tagdíj összege határozta meg, az előbbieket 50, az alapítók 25, míg a rendes tagok évi 1 K tagdíjat fizettek.

Részvénytársaságok, takarékpénztárak, magánosok támogatták anyagilag vagy kisebb-nagyobb könyvadományokkal az egyesületet. A város törvényhatósági bizottsága évente 200, 1912-től 600 K-val járult hozzá a költségekhez. 1905-ben a m. kir. földművelésügyi miniszter arról értesítette a polgármestert, hogy a Franklin Társulat 100 köteles ajándékot küld, ő pedig könyvszekrény beszerzésére 20 K-t engedélyez.

A kezdeti lelkesedést némi visszaesés követte. A tisztikar részt vett az 1907-es pécsi Szabadtanítási Kongresszus szervezésében, ám ebben az évben – először – nem sikerült a határozathozatalhoz szükséges 50 főt összehívni.

A tisztikar 1915-ig lényegében nem változott, ekkor Zsolnay Miklós helyett Simon Béla főreáliskolai tanárt választották meg elnöknek.

Az Egyesület népkönyvtárai

Belvárosi „anyakönyvtár”. Zsolnay Miklós meghívására 1905. május 1-én, a megnyitón „...két hatalmas osztálynak volt találkozója... a városi tornacsarnokban: a polgári társadalom itt érintkezett közvetlenül a hatalmas munkástársadalommal... Ma még harcban állnak egymással, de a szellem ereje legyőzi majd az ellentéteket.”⁸ – írta a Pécsi Napló optimista újságírója.

Három nappal később, az esti órákban léphettek be az első olvasók a belvárosi iskola „könyvtártermébe”. A kétórás nyitva tartás alatt huszonheten, többségükben munkások keresték fel. Egy héttel később százra emelkedett a látogatók száma, egy könyvtáros nem bizonyult elegendőnek a feladatok ellátására. Mindig akadt azonban egy-egy önkéntes kisegítő az egyesületi tagok köréből. A Pécsi Közlöny munkatársa hat héten át kísérte figyelemmel a forgalmat. Ezen időszak végéig 250 látogató mintegy 1000 kötetet kölcsönzött.⁹

A következő években állandóan nőtt a könyvtárhasználók száma, 1908-ban tetőzött, ettől kezdve visszaesés tapasztalható. Elsősorban regényeket, elbeszéléseket, útleírásokat, történeti munkákat kerestek. Az írók közül a legkedvesebbek Jókai és Verne, de népszerűek Gaál Mózes, Herczegh Ferenc, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Donászy Ferenc és Vas Gereben művei is. Az olvasók többsége diák, annak ellenére, hogy tanév alatt nem kölcsönözhetek könyveket. A könyvtárosok munkáját nehezítette, hogy az állományról nem készült részletes katalógus.

A háború második évében a könyvtár bizonytalan időre bezárt, de ugyanazon év októberétől újra az olvasók rendelkezésére állt. 1917-ben olvashatunk róla utoljára a lapokban. Rövid hírben az egyesület vezetősége bejelentette, hogy sikerült újabb köteteket vásárolnia.

A kórház betegeinek helyeslésétől kísérve, a fiókok közül elsőként, 1907 végén került sor a *Városi Közkórházi Fiók* megnyitására. Eredetileg 800 kötetesre tervezték, azonban a ráfordítható 550 K-ból mindössze 372 művet sikerült beszerezni.

⁶ PN, 1906. dec. 25. 3-4.

⁷ PN, 1905. dec. 2. 3.

⁸ PN, 1905. febr. 16. 3.

⁹ Polgármesteri iratok 3354/1906.

1908–1912 között a könyvtár vezetője, Raák János szerint, évente mintegy 2–3000 könyvet olvastak el a kórház betegei. 1917-ben még rendszeresen kölcsönöztek, forgalmi adatokról azonban nincs tudomásunk.

A *Budai Külvárosi Fiók* megnyitását a Múzeumok és Könyvtárak Országos tanácsa által felajánlott 1000 koronás segély tette lehetővé. 1908 októberétől rövid két hónap alatt száznál több olvasó kereste föl a budai külvárosi vincellériskolában. Az egyesület Komlós György és Kovács István adóbiztosokat nevezte ki könyvtárkezelőnek.¹⁰ 1909–1912 között látogatóinak száma lényegesen nem változott, többségük a tanoncok közül került ki. A forgalom nagysága megkövetelte volna, hogy más helyiség után nézzenek, de megoldást nem találtak. A háború alatt zavartalanul működött, katonai beszállásolásra nem vették igénybe. Alkalmanként 50–60 látogatót fogadott. 1917-ben még heti két alkalommal várta olvasóit.¹¹

Az 1908 novemberi választmányi ülésen vetődött föl egy újabb fiók – a *Szigeti Külvárosi* – megnyitásának gondolata, mégpedig a Szigeti Külvárosi Társaskörben. Majdnem egy év múlva sikerült érvényt szerezni a választmány határozatának, így 1909 augusztusától már közel százan keresték föl az új fiókot, amelyben Weil Károly dolgozott könyvtárkezelőként.¹² 1911-ben áthelyezték a szigeti külvárosi népiskolába, egy az addiginél tágasabb helyiségbe. A háború alatt a katonai beszállásolás a könyvtár működését lehetetlenné tette, állományát elpusztította. Helyreállítására fedezetet nem találtak, így megszűnt.

1911 elején a több mint ezer munkást foglalkoztató nagyüzemben nyílt meg a *Zsolnay gyári fiók*. Szükségességét bizonyította az azonnal tapasztalható óriási érdeklődés a gyár dolgozói részéről, akik kizárólagos használói voltak.

1913-ban tett ígéretet Loser Henrik igazgató, hogy gondoskodik a *Dohánygyári fiók* elhelyezéséről a gyár területén. A bevonulatások miatt kisebb-nagyobb megszakításokkal 1916-ig fogadta a gyár dolgozóit.

1912-ben nyitottak fiókot *Szabolcsbányatelepen* 160 kötettel, Polácsi János kezelésében. Letétet helyeztek el a pécsi kisgazdák körében, tervbe vettek egy somogybányatelepi fiókot is, de a háború közbeszólt.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa 1912. április 29-én kelt 358. sz. leiratában a Drávaszabolcsi Népbankban, a Gyüdi polgári Olvasóköri, a Kishajmás községi előjáróságnál és a Rádfalvai Polgári Olvasóköri főlállított és a továbbiakban a megyében főlállítandó vándorkönyvtárak felügyeletét az egyesületre bízta.¹³

Az Egyesület ismeretterjesztő tevékenysége

Népakadémia

Alig egy évvel a Pécsi Ingyenes Népkönyvtár Egyesület megalakulása után – Róth Miksa szavaival szemlében – egy ismeretterjesztő tanfolyam létrehozásán fáradoztak, a fővárosi Erzsébet Népakadémia mintájára, három, egyenként hathetes ciklusban.

Az ünnepélyes megnyitó napját a választmány szeptember 20-i ülése jelölte ki. Határozata szerint az első ciklus november 1-jétől december közepéig, a második januártól február közepéig, a harmadik március 1-jétől április közepéig tartott. Tematikája követte a fővárosi rendszert, egyes sorozatokban 6–6 órában földrajzi, történeti, fizikai előadások követték egymást. Az elméleti tárgyakon kívül gyakorlati ismereteket is nyújtott gépírásban, szépírásban, helyesírásban, számtanban.

A népakadémia előadásai a Mária utcai polgári iskolában zajlottak, itt került sor az ünnepélyes megnyitóra is november 5-én, mintegy 200–250 hallgató jelenlétében, akik minimális összeggel, 50 fillérral járultak hozzá a tanfolyam sikeréhez. Az előadók között tanárokat és orvosokat is találunk.¹⁴

¹⁰ PN, 1907. jan. 13. 6.

¹¹ PN, 1917. márc. 11. 3–4.

¹² PN, 1910. febr. 1. 2–3.

¹³ PN, 1913. febr. 18. 3–4.

¹⁴ PN, 1905. dec. 2. 3.

Az 1906. márciusi nemzeti színházbeli díszelőadás – Katona József: Bánk bán – bevételét a népakadémia céljaira fordították.¹⁵

Az utolsó előadást és a záróünnepélyt a tervezettől (május eleje) eltérően áprilisban tartották.¹⁶

Szabadlyceális előadássorozatok

Egy évvel később, ugyancsak a Mária utcai polgáriban, szabadlyceumot hirdettek, amelyre neves előadókat nyertek meg. A terv megvalósulásáról nincs tudomásunk.¹⁷

Csak közvetlenül a háború előtt vált lehetségessé egy újabb előadássorozat. A város két jelentős napilapja rendszeresen beszámolt a januárban kezdődő előadások tematikájáról, és egyes előadások tartalmi ismertetését is közreadta.¹⁸ A megnyitóra és a zárásra egyaránt az Apolló mozgóban került sor.¹⁹

Még ebben az évben, október 12-én kezdődött a harmadik sorozat, melyet az egyesület némileg már elkülönült Szabadtanítási Osztálya szervezett. Több új előadót is sikerült megnyerni az ügynek, s e tény jelentősen emelte a színvonalat. 1914-ben „Anyák iskolája” címmel tanfolyamot indítottak a felsőkereskedelmi iskolában, Cholnoky Ferenc orvos vezetésével.²⁰

Az utolsó előadássorozatot, a korábbi előadókkal, 1916 elején (jan–febr.) sikerült megszervezni.²¹

Újjáélesztési kísérletek a háború után

Az Egyesület a szerb megszállás idején sem oszlott fel, de gyakorlati tevékenységet nem végzett. A megszállás után, 1922. február 9-re sikerült az alapítók közül néhány embert összehívni alakuló közgyűlésre, melyen egy bizottság – tagjai Sziebert Róbert iskolaszéki gondnok, Simon Béla ny. főreáliskolai tanár és Szabon István postafőigazgató voltak – megbízást kapott, hogy próbálja meg felkelteni a város lakosságának érdeklődését az egyesület iránt.²²

Szabon István, aki kezdettől fogva a szívügyének tekintette az Egyesület sorsát, felhívást tett közzé a Pécsi Est hasábjain a népkönyvtárak minél előbbi megnyitása érdekében. Anyagi támogatásért fordult a város közönségéhez, ugyanis a szigeti külvárosi fiókot a katonai beszállásolás, a dohánygyárit a szerb megszállás tette tönkre, akit magukkal vitték a könyvvállományt és a berendezést.²³

Július 2-án intézőbizottsági ülést tartottak meglehetősen gyér érdeklődés mellett. Az újjászervezett bizottságba beválasztották Horváth Kázmért, a Pécsi Est munkatársát, aki vállalta, hogy lapjában népszerűsíti az egyesületet.²⁴

Hivatalosan 1923-ban szüntette be működését a Pécsi Ingyenes Népkönyvtár Egyesület. Vagyonát az iskolán kívüli népművelési bizottság örökölte.

Kerekes Imre

¹⁵ PN, 1906. márc. 29. 5.

¹⁶ PN, 1906. ápr. 8. 6.

¹⁷ PN, 1907. jan. 26. 4.

¹⁸ Dunántúl, 1913. jan. 5. 5.

¹⁹ PN, 1913. dec. 23. 1–2.

²⁰ PN, 1914. jan. 4. 3.

²¹ PN, 1916. jan. 18. 4.

²² Pécsi Est, 1922. febr. 22. 3.

²³ Pécsi Est, 1922. júl. 2. 2.

²⁴ Pécsi Est, 1922. júl. 4. 2.